

กระบวนการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร

พัสรินน์ พันธุ์แน่น^๑ เพ็ญประภา ภัทรานุกรม^๒ ดาวพระศุกร์ ทองกลิ่น^๓

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ติดตามและสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมืองเขตหลักสี่ 2) พัฒนาระบบและกลไกในการหนุนเสริม 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และ 4) ถอดบทเรียนในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยพบว่า การติดตามและหนุนเสริมโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นนักวิจัยชุมชนโครงการย่อยมีการดำเนินกิจกรรมตามแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำข้อค้นพบไปใช้ในการแก้ปัญหา ส่วนการพัฒนาระบบและกลไกการหนุนเสริมได้มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของนักวิจัยชุมชนโครงการย่อยทั้งด้านวิชาการ และด้านการทำงานร่วมกับชุมชน รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยชุมชนโครงการย่อยในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง รวมถึงได้แนวทางในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) ศูนย์เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชนเมือง ณ ชุมชนบางบัว เขตบางเขน 2) ศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ณ ชุมชนพุนทรพิสัย เขตสายไหม และ 3) ศูนย์เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ณ มหาวิทยาลัยเกริก โดยประเด็นสำคัญที่ได้จากการถอดบทเรียนในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมี 4 ประเด็น คือ 1) กระบวนการติดตามและหนุนเสริม 2) ปัญหาในการทำงานร่วมกับชุมชน 3) การหนุนเสริมด้านวิชาการ และ 4) กระบวนการสื่อสารระหว่างทีมวิจัยฯ กับนักวิจัยชุมชนโครงการย่อย

คำสำคัญ: กระบวนการหนุนเสริม งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุมชนเมือง

^๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก E-mail: pasrinp2009@gmail.com

^๒ รองศาสตราจารย์ประจำ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ E-mail: Phenprapha191@yahoo.com

^๓ อาจารย์ประจำ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกริก E-mail: dawprasug@hotmail.com

รับบทความ: 9 กุมภาพันธ์ 2564 แก้ไขบทความ: 6 พฤษภาคม 2564 ตอปรับบทความ: 21 พฤษภาคม 2564

Reinforcement Process for Community - Based Research in Urban Area, Bangkok

Pasrin Phannan^a Phenprapha Pattaranukrom^b Dawprasug Thongglin^c

Abstract

This research aims to 1) monitor and reinforce the community-based researches in Laksi district, Bangkok. 2) develop the systems and reinforcing mechanisms, 3) investigate the method for developing the learning centers, and 4) analyze the lesson learned for community-based research. The results of the study revealed that the researchers conducted the project on monitoring and reinforcing the activities that conformed with the according to the objectives in developing the systems and mechanisms for the researchers both in the academic areas and in the cooperation with the community people. The research found that: firstly, there had been guidelines for the developing the community learning centers in three areas: 1) the Learning Center for the Urban Community Management, Bang Bua community, Bangkokhen district, Bangkok, 2) the Learning Center for the Organic Agricultural Garden, Poonsap community, Sai-Mai district, Bangkok, and 3) the Learning Center for Community Research at Krirk University. Secondly, there were four vital issues of the lesson learned from the reinforcement of community-based research were 1) the monitoring and the reinforcement process, 2) problems in working with the community people, 3) academic reinforcement and 4) communication process between the mechanisms researchers and the subproject researchers.

Keywords: Reinforcement Process, Community-Based Research, Urban Area

^a Assistant Professor, Faculty of Liberal Art, Krirk University, E-mail: pasrinp2009@gmail.com

^b Associate Professor, Faculty of Social Administration, Thammasat University E-mail: Phenprapha191@yahoo.com

^c Lecturer, Faculty of Business Administration, Krirk University, E-mail: dawprasug@hotmail.com

บทนำ

กระบวนการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นระบบและกลไกที่สำคัญในการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร ภายใต้การสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ร่วมกับมหาวิทยาลัยเกริก ซึ่งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้ไม่เพียงแต่เป็นการศึกษาวิจัยเท่านั้นหากแต่ยังเป็นการเปิดพื้นที่เพื่อบริการวิชาการแก่สังคม และการเรียนการสอนในรูปแบบการฝึกปฏิบัติภาคสนามในชุมชน ส่งผลให้มีการบูรณาการพันธกิจของมหาวิทยาลัยทั้ง 4 ด้าน (The Committee for the Development Plan of Krirk University, 2016) คือ การผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการวิชาการแก่สังคม การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างสมบูรณ์

ระยะแรกในปี พ.ศ. 2556-2557 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเกริกภายใต้การสนับสนุนของ สกสว. ได้มีการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนบางบัว จำนวน 6 โครงการ ในประเด็นประวัติศาสตร์ชุมชนสร้างพลังความร่วมมือของคนสายคลองบางบัว การจัดการความรู้ทางบัญชีและบริหารการเงินพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชน การจัดทำบัญชีกองทุนเมือง ชุมชนบางบัว การจัดการขยะของเยาวชน การบริหารจัดการสวัสดิการเครือข่ายองค์กรชุมชน เขตบางเขน และการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมโดยเครือข่ายพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว ซึ่งการหนุนเสริมในระยะแรกได้เข้ามามีบทบาทในช่วงปลายของโครงการวิจัยชุดย่อย เนื่องจากในขณะนั้นมหาวิทยาลัยเกริกอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Action Research : PAR) สู่การวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research : CBR) อย่างไรก็ตามพบว่า การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นดังกล่าว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจในกระบวนการแก้ปัญหาของชุมชนโดยกระบวนการวิจัย และสามารถถ่ายทอดความรู้จากกระบวนการวิจัยไปสู่ผู้เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี มีการนำผลการวิจัยไปใช้ในการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ส่วนนักวิจัยอาจารย์เกิดการเรียนรู้ที่สำคัญต่อการทำงานวิจัยชุมชน โดยเปลี่ยนบทบาทตนเองจากการให้ความรู้ชาวบ้านเป็นผู้เรียนรู้ร่วมกับชุมชนและเป็นผู้หนุนเสริมงานวิจัย (Piyachan, Pattaranukrom & Kamonsirisakul, 2020)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2558-2559 มีการขยายพื้นที่และประเด็นการวิจัยที่ตอบสนองพันธกิจด้านการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยและแก้ไขปัญหาท้องถิ่น รวมถึงการทดลองนำร่องสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยใช้ระบบและกลไกขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เข้มข้นมากขึ้นกว่าในระยะแรก โดยเริ่มตั้งแต่การค้นหาพื้นที่วิจัยและทีมนักวิจัยชาวบ้าน การค้นหาและพัฒนาโจทย์วิจัย รวมถึงอบรมการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัย ซึ่งเป็นการหนุนเสริมในระยะต้นน้ำต่อเนื่องจนถึงระยะกลางน้ำ

ประกอบด้วย การอบรมเชิงปฏิบัติการด้านเทคนิคและกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การอบรมเชิงวิชาการ ที่เกี่ยวกับการเก็บและรวบรวมข้อมูลงานวิจัย อบรมเทคนิคการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล รวมถึงการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยอาจารย์และนักวิจัยชาวบ้าน ตลอดจนการหนุนเสริมในระยะปลายน้ำโดยการอบรมให้ความรู้ด้านการเขียนรายงานผลการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การจัดเวทีนำเสนอข้อค้นพบจากงานวิจัย และการถอดบทเรียนในการติดตามหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยการนำบทเรียนเกี่ยวกับระบบและกลไกในการหนุนเสริมที่ได้จากข้อค้นพบในระยะแรกมาปรับใช้ ซึ่งต่างจากการหนุนเสริมในระยะแรกที่ยังไม่มีระบบและกลไกชัดเจนมากนัก ส่งผลให้เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่เขตสายไหม 3 โครงการ ในประเด็นการพัฒนาและฟื้นฟูสวนเกษตรชุมชนเมืองโดยชุมชน การใช้ประโยชน์ในที่ดินธรรมาภิบาลของชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งงานวิจัยทั้ง 3 โครงการสามารถขับเคลื่อนผ่านที่ระบบและกลไกของมหาวิทยาลัยเอริก และสำเร็จลุล่วงตามแผนการดำเนินงานสามารถพัฒนานักวิจัยชุมชนทั้งในส่วนของอาจารย์และชาวบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังปรากฏผ่านการมีเครือข่ายนักวิจัยในชุมชนที่หลากหลายครอบคลุมทุกภาคส่วน รวมถึงชุมชนพุทธวิทย์ ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยได้พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านเกษตรในเมือง มีการพัฒนากิจกรรมระหว่างภาคีเครือข่ายในหลายรูปแบบ และมีการบูรณาการด้านการบริการวิชาการแก่ชุมชนในพื้นที่วิจัย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2560 ได้มีการพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่เขตหลักสี่ ในประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบ้านมั่นคง การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มแม่บ้าน และรูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญในการทำวิจัยที่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง ดังนั้น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเอริกจึงให้ความสำคัญกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในการติดตามงานวิจัยเดิมและการพัฒนาโจทย์ใหม่ ทำให้การดำเนินโครงการวิจัยทุกโครงการสามารถดำเนินการได้ตามแผน ส่งผลให้ในปี พ.ศ.2561 มีการพัฒนาโจทย์ใหม่จำนวน 3 โครงการ ในประเด็น (1) การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการกิจกรรมและบัญชีชุมชน (2) การถอดบทเรียนแนวปฏิบัติที่ดีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด และ (3) การพัฒนาความรู้ด้านการจัดทำบัญชีสหกรณ์ออมทรัพย์การเคหะแห่งชาติ เพื่อรองรับโครงการบ้านมั่นคงในชุมชนเมือง

กระบวนการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงเป็นบทบาทสำคัญในการผลักดันงานวิจัยในชุมชน โดยมุ่งเน้นการศึกษาพื้นที่เป้าหมายเพื่อสร้างโครงการวิจัยให้เป็นรูปธรรม และการพัฒนากระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควบคู่กับการพัฒนาโดยใช้กระบวนการวิจัยเป็นฐานซึ่งโจทย์วิจัยมาจากชุมชน มีชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ และมุ่งให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีการทำงานในลักษณะศูนย์

ประสานงาน สังกัดสถาบันการศึกษา ยังมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับนักศึกษา คณาจารย์ ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้เป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคม (social lab) ในประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เป็นรูปธรรมและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเกริกได้พัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้การสนับสนุนของ สกสว. มาเป็นระยะเวลากว่า 7 ปี พบว่าจากการลงพื้นที่ทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยอาจารย์ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในชุมชนชุมชน กล่าวคือ เกิดนักวิจัยชาวบ้านมากกว่า 170 คน ที่เข้าใจกระบวนการวิจัยและสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน มีการต่อยอดการดำเนินงานของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากสวนเกษตรส่งผลต่อการลดความเหลื่อมล้ำทั้งในด้านความรู้ พื้นที่ สิ่งแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจ

ในขณะที่นักวิจัยอาจารย์ก็ได้มีการส่งสมทบทักษะและองค์ความรู้ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญในการพัฒนาโจทย์วิจัยในชุมชน รวมถึงการสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เช่น ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขต การศึกษานอกระบบฯ สำนักงานการเคหะแห่งชาติ ชุมชนออเงิน และเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นต้น เหตุนี้ กระบวนการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยการพัฒนาระบบและกลไกขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญต่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานครที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของชุมชนในมิติต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาเครือข่ายในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในชุมชนเมืองโดยการเผยแพร่องค์ความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระหว่างสถาบันการศึกษา องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ภาคีเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) เพื่อขยายพื้นที่และแนวคิดในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นในชุมชนเมืองให้เป็นที่ยอมรับทั้งในแวดวงนักศึกษา คณาจารย์ และนักวิชาการในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ รวมถึงองค์กรชุมชน และภาคเครือข่ายอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อติดตามและสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมืองเขตหลักสี่
- 2) เพื่อพัฒนาระบบและกลไกในการหนุนเสริม
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 4) เพื่อถอดบทเรียนในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ทบทวนวรรณกรรม

กระบวนการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร ซึ่งมุ่งติดตามและสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร ให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการพัฒนากระบวนการและกลไกหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดผลเป็นรูปธรรมในการทำงาน โดยการหาแนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้และเครือข่ายความร่วมมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งในพื้นที่ชุมชนเมืองและในมหาวิทยาลัยเกริก และการถอดบทเรียนชุดความรู้ระบบและกลไกในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้การหนุนเสริมโครงการวิจัยในพื้นที่ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร โดยมีแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1. แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-based Research) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจากฐานคิดที่ว่าเจ้าของปัญหาที่แท้จริงคือเจ้าของพื้นที่ ดังนั้นเจ้าของปัญหาจึงควรเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการวิเคราะห์และออกแบบงานวิจัย และต้องมีใจปรารถนาอยากจะถูกขึ้นมาค้นหาความรู้ร่วมกับคนอื่นเพื่อการแก้ปัญหาของชุมชนตนเอง ต้องร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เข้าใจตนเองว่าชุมชนเป็นใคร ชุมชนมาจากไหน ชุมชนจะไปไหน และต้องร่วมค้นหาทางเลือกผ่านกระบวนการปฏิบัติการเพื่อหาทางออกของปัญหาที่เหมาะสม นอกจากนี้ บัญชร แก้วส่อง ยังชี้ให้เห็นว่าการขับเคลื่อนการวิจัยมีกลไกที่เรียกว่าพีเลียง หรือหน่วยประสานงาน (node) เป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยให้การวิจัยมีคุณภาพ (Kaewsong, 2015) ซึ่งขั้นตอนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดย Kanchana Kaewthep (2016 : 49-57) ได้ให้ขั้นตอนไว้ 7 ขั้นตอนคือ 1) การแสวงหาตัวนักวิจัย 2) ขั้นพัฒนาโจทย์วิจัย/พัฒนาโครงการวิจัย 3) การออกแบบงานวิจัย 4) การสร้างความเข้าใจร่วม 5) การจัดการข้อมูล 6) การใช้ประโยชน์จากข้อมูล 7) การถอด/สรุปบทเรียน นอกจากนี้การวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจัดอยู่ในประเภทการวิจัยประยุกต์ (applied research) ที่มีรูปแบบและวิธีการวิจัยที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากการทำวิจัยประเภทอื่น ๆ เริ่มตั้งแต่การตั้งหัวเรื่องและปัญหาการวิจัย (research problem) การออกแบบวิจัย (research design) ไปจนถึงการกำหนดวิธีการวิจัย (research methods) โดยตลอดทั้งกระบวนการทำวิจัยจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นมากกว่าบทบาทการดำเนินการโดยนักวิจัยฝ่ายเดียว นอกจากนี้การทำความเข้าใจปัญหาข้อเท็จจริงของชุมชนท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งนั้น นักวิจัยจำเป็นต้อง “เข้าถึง” แหล่งข้อมูลด้วยการลงไป “คลุกคลีตีโมง” อยู่ในพื้นที่ในระยะเวลาที่นานและเข้มข้นเพียงพอเพื่อให้ได้ความเข้าใจและข้อค้นพบ (research findings) ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในแง่การสร้างองค์ความรู้ใหม่การหักล้างความรู้เดิมหรือการนำไปต่อยอดวางแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง (Sriyaran, 2017)

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีเป้าหมายงานวิจัยที่เน้นชาวบ้านเป็นนักวิจัยที่สามารถนำความรู้ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยไปใช้แก้ปัญหาของชุมชนได้จริง ซึ่งนับได้ว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากข้อค้นพบของชุมชนเองและสามารถนำไปใช้เพื่อการอ้างอิงอย่างเป็นทางการได้ ส่วนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้นมีเป้าหมายเพื่อค้นหาความรู้ใหม่ทางวิชาการโดยนักวิชาการ/นักวิจัยเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญร่วมกันตั้งแต่กระบวนการวิจัยตั้งแต่การตั้งโจทย์ปัญหาการวิจัย การกำหนดวัตถุประสงค์งานวิจัย วิธีการรวบรวมข้อมูลงานวิจัย วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลเพื่อนำใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง และเผยแพร่ต่อสาธารณะเพื่อการใช้ประโยชน์ต่อไป

1.2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ (concepts of learning centers) ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชน ในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ ของชุมชน โดยเน้นการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเองเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชนที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีหลักการสำคัญคือ 1) เป็นแหล่งเรียนรู้ทุกด้าน ทุกรูปแบบไม่เน้นการเรียนการสอนในห้องเรียน 2) เป็นศูนย์กลางที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้ ค้นคว้าหาความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งการพบปะ สังสรรค์ เพื่อสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือในการพัฒนาตนเองและชุมชน และ 3) เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน Chiangrai Provincial Community Development Office (2017)

1.3. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (networking) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เป็นการสร้างพันธมิตรที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน มาร่วมมือ ร่วมทำงาน วางแผนแลกเปลี่ยนระหว่างกันเพื่อแบ่งปันประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันด้วย ดังนั้น เครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความจำเป็น เมื่อภารกิจบรรลุเป้าหมายแล้ว เครือข่ายก็อาจยุบสลายไป แต่ถ้ามีความจำเป็นหรือมีภารกิจใหม่อาจกลับมารวมตัวกันได้ใหม่ หรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะยาวก็ได้และมีการเชื่อมโยงของคนของกลุ่ม หรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงการของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับการวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้นได้มีผู้ศึกษาในประเทศที่เกี่ยวข้องได้แก่ Boonrittanon & Ruangdejsuwan (2016) ได้ศึกษาการพัฒนาระบบและกลไกเพื่อบริหารงานวิจัยของมหาวิทยาลัยเอกชนที่เอื้อต่อการวิจัยเชิงพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าจากที่มีการพัฒนาระบบและกลไก ส่งผลให้ทำให้เกิดคณะทำงานเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์และลดขั้นตอนระเบียบทางการเงิน มีการจัดตั้งคณะกรรมการการวิจัยเพื่อภารกิจเฉพาะด้าน มีการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชุดโครงการอย่างต่อเนื่อง รวมถึงมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการวิจัยและประชาคมในพื้นที่ อีกทั้งยังได้มีการปรับกระบวนการทำงานพัฒนาชุมชนที่เห็นได้อย่างชัดเจน

ในขณะที่ Buaphan (2011) ได้ศึกษาโครงการการพัฒนากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ สำหรับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน พบว่าความสำเร็จของการวิจัยมาจากโจทย์ที่คิดโดยชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน ภายใต้การนำของหัวหน้าทีมที่มีประสบการณ์ มีการเตรียมพร้อมก่อนการทำวิจัย การคืนข้อมูลรวมถึงการจัดเวทีต่าง ๆ โดยผ่านการประสานงานกับทั้งองค์กรภายในและภายนอก รวมถึงเสนอแนะให้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการโครงการวิจัยให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง

Nimanong (2017) ศึกษาเรื่องกระบวนการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่าการ หนุนเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างศูนย์ประสานงานฯ กับกลไกหนุนเสริม มีรูปแบบกระบวนการ หนุนเสริมที่แตกต่างกัน โดยมีชุดความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ทั้งในด้านความรู้ที่เป็นหลักการสำคัญ และเป็นแนวทางหลักในการดำเนินงาน ทั้งนี้ชุดความรู้ที่เหมาะสมในการประกอบด้วยการหนุนเสริมตั้งแต่การแสวงหาตัวนักวิจัย การพัฒนาโจทย์วิจัย การออกแบบวิจัย การทำความเข้าใจร่วมกัน การจัดการข้อมูล การใช้ประโยชน์จากข้อมูล การถอดและสรุปบทเรียน นอกจากนี้ Liangjindathaworn, Samnuanyen, Anpimrungrassami, Panchirasuphadol & Sutanthangjai (2016) ได้ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีและพบว่ารูปแบบการบริหารจัดการประชาคมวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นควรมีองค์การในการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ชัดเจน กำหนดระบบการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้สอดคล้องกับแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นหลักเกณฑ์ และกระบวนการบริหารจัดการของแหล่งทุน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องตลอดทั้งกระบวนการ ส่วนการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในรูปแบบประชาคมวิจัย ควรประกอบด้วย การสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสนับสนุนของสำนักงานส่งเสริมและบริหารงานวิจัยฯ การหนุนเสริมของพี่เลี้ยง และการหนุนเสริมให้มีการพัฒนานักวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มากขึ้น

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ หรือแหล่งเรียนรู้ นั้น Baiyam, Phongphai & Wiwatamongkol (2015) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่เหมาะสม เพื่อการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการใช้แหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมในท้องถิ่น ประกอบด้วย ชั้นการวางแผน ชั้นการวิเคราะห์ ชั้นการจัดการเรียนรู้ ชั้นการให้บริการ ชั้นการเชื่อมโยงความรู้สู่ชุมชน ชั้นการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และชั้นประเมินผลและเผยแพร่

ในส่วนของการเครือข่ายความร่วมมือ นั้น Wipooopparakhot, Areesophonpichet & Phonsaram (2017) ศึกษาแบบเครือข่ายมหาวิทยาลัยในการบรรลุผลประโยชน์ร่วมกัน ของการพัฒนาภูมิภาคสู่ประชาคมอาเซียน ด้วยการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและแนวปฏิบัติที่ดีของเครือข่ายมหาวิทยาลัยในประเทศไทยและภูมิภาคอาเซียน ทำให้ได้องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายมหาวิทยาลัย 6 ด้าน (The POWERS : Elements of Regional University Network) คือ ด้านพันธมิตรและสมาชิกเครือข่าย ด้านวัตถุประสงค์และพันธกิจ ด้านคณะทำงาน ด้านการทำงานร่วมและบรรลุผลประโยชน์ร่วมกัน ด้านการจัดการในระดับภูมิภาค และด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ และนำองค์ประกอบที่ได้มาสู่ขั้นตอนการพัฒนาแบบเครือข่ายมหาวิทยาลัยในระดับภูมิภาคอาเซียนที่มีความเหมาะสมในบริบทปัจจุบัน เพื่อเป้าหมายการบรรลุผลประโยชน์ของการพัฒนาภูมิภาคและมุ่งมั่นสู่การเป็นประชาคมอาเซียนโดยสมบูรณ์

จากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นวาทะวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือที่สามารถช่วยแก้ปัญหาของชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยที่เริ่มจากการหาโจทย์วิจัยที่เป็นปัญหาจากชุมชน และความต้องการของชุมชน เพื่อชุมชน โดยชุมชน ผ่านกระบวนการดูแลของพี่เลี้ยงหรือ ชูดกลไกซึ่งมีรูปแบบกฎระเบียบ ข้อกำหนด นโยบายที่ชัดเจน เพื่อหนุนเสริมงานวิจัยให้ประสบความสำเร็จและสามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง จากงานวิจัยเชิงพื้นที่ สู่รูปแบบการพัฒนาสู่แหล่งเรียนรู้ และการจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ เพื่อแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์และผลที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงช่วยสร้างเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น จนกลายเป็นเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งต่อไป

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research : CBR) ซึ่งเป็นแนวคิดในการทำวิจัยโดยมุ่งให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัยในทุกขั้นตอนเพื่อฝึกให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นนักวิจัยและเพื่อสร้างงานวิจัยของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ซึ่งมีกระบวนการในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. กิจกรรมการพัฒนาาระบบและกลไก การพัฒนาาระบบและกลไกเพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่รับผิดชอบตามกรอบระยะเวลาดังกล่าว ทีมนักวิจัยฯ ได้ใช้รูปแบบการพัฒนาโจทย์งานวิจัยของพื้นที่เขตหลักสี่ โดยมีนักวิจัยอาจารย์และนักวิจัยชาวบ้านร่วมกันดำเนินโครงการวิจัย โดยการหนุนเสริมในด้านการรวบรวมข้อมูล การอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการลดความเหลื่อมล้ำในมิติต่างๆ ของพื้นที่วิจัย การเขียนรายงาน และการนำเสนอข้อค้นพบจากงานวิจัยเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำไปปรับปรุงการเขียนรายงานการวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2. กิจกรรมการพัฒนาโจทย์โครงการวิจัย คณาจารย์ที่สนใจในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประชุมร่วมกับชาวบ้านในเขตพื้นที่เป้าหมาย คือ เขตบางเขน เขตดอนเมือง เขตหลักสี่ และเขตสายไหม โดยใช้แนวทางการพัฒนาโจทย์จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่วิจัยที่ดำเนินการเสร็จแล้ว คือ ชุมชนริมคลองบางบัว เขตบางเขน และชุมชนพูนทรัพย์ เขตสายไหม จึงทำให้เกิดกลุ่มนักวิจัยอาจารย์และนักวิจัยชาวบ้านซึ่งมีความสนใจที่จะนำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาโจทย์งานวิจัยเบื้องต้นโดยมีประเด็นปัญหาในการทำโครงการวิจัย (1) ประเด็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสถียรภาพของชุมชนสะพานปูน (2) ประเด็นปัญหาด้านการจัดทำบัญชีสหกรณ์เคหะสถานเพื่อรองรับการพัฒนาที่อยู่อาศัย (3) ประเด็นการใช้เทคโนโลยีหรือสารสนเทศในการบริหารจัดการชุมชน และ (4) ประเด็นโครงการวิจัยต่อยอดในประเด็นปัญหาของการพัฒนาด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาด ของสวนเกษตรชุมชน ในชุมชนพูนทรัพย์ เขตสายไหม

3. กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชุมชน โดยติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยในพื้นที่ชุมชนทั้ง 4 เขต ในกรุงเทพมหานคร เพื่อพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยชุมชนให้สามารถดำเนินโครงการวิจัยได้ตามเป้าหมาย ทั้งในเชิงวัตถุประสงค์และกรอบระยะเวลาโดยผ่านกระบวนการนำเสนอเพื่อรับฟังความเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อให้ทีมนักวิจัยชุมชนได้เติมเต็มข้อค้นพบจากงานวิจัยในรายงานมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยมีกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยชุมชน

4. การพัฒนาศักยภาพทีมนักวิจัยระบบและกลไก โดยจัดกิจกรรมเพื่อเสริมความรู้และทักษะในการทำงานของทีมนักวิจัยระบบและกลไกฯ ให้มีความรู้ความเข้าใจกระบวนการหนุนเสริมการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนเครือข่ายสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศึกษาดูงานการพัฒนาาระบบสนับสนุนวิชาการรับใช้สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมถึงการศึกษาดูงานพื้นที่วิจัยเพื่อท้องถิ่น ด้านการท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาจากผลการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ณ หมู่บ้านแม่กำปอง อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะการทำงานร่วมกับเครือข่ายการหนุนเสริมวิจัยเพื่อท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของทีมนักวิจัย

ระบบและกลไก เพื่อนำความรู้และประสบการณ์มาถ่ายทอดให้กับนักวิจัยอาจารย์และนักวิจัยชาวบ้านในพื้นที่ดำเนินงานวิจัย

5. การค้นหาแนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทีมวิจัยฯ ได้ใช้แนวทางรูปแบบการจัดศูนย์เรียนรู้ตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมี 6 รูปแบบ ได้แก่ 1) ศูนย์เรียนรู้แสดงประวัติชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ลักษณะชุมชน ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตของชุมชน 2) ศูนย์ถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชน มีลักษณะเป็นแหล่งรวมและบริการข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชน 3) ศูนย์รวมแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน เป็นลักษณะของศูนย์ฝึกอบรมสารพัดวิชาที่คนในชุมชนอยากเรียน 4) ศูนย์ฝึกอบรมสำหรับบริการคนนอกชุมชน เป็นเสมือนห้องสมุดของชุมชนที่ทุกคนเข้าไปหาหนังสืออ่านหรือยืม 5) ศูนย์รวม วิดีโอ แผ่นซีดี แผ่นโปสเตอร์ แผ่นพับ ที่เกี่ยวกับความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพ ครอบครัว ชุมชน มีลักษณะเป็นสถานที่ต้อนรับและบรรยายสรุปแก่ผู้มาเยือน เยี่ยมชมชุมชน และ 6) ศูนย์การประชุมของชุมชน มีลักษณะเป็นสถานที่พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในและคนนอกชุมชน (Department of Community Development, 2020) ทั้งนี้ทีมนักวิจัยฯ ได้ศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับศูนย์เรียนรู้ต่าง ๆ จำนวน 4 แห่ง ประกอบด้วย ศูนย์ข้อมูลวิจัยเชิงพื้นที่และวิชาการรับใช้สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์เรียนรู้การวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาจากผลการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ณ หมู่บ้านแม่กำปอง อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คณะเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นอกจากนี้ยังได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาดูงานจากสวนเกษตรมูลนิธิเกษตรยั่งยืน สวนผักคนเมือง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งทำให้ทีมวิจัยได้เห็นรูปแบบการบริหารจัดการสวนเกษตรในเมืองตั้งแต่การออกแบบสวนเกษตร กระบวนการผลิตไปจนถึงการบริหารจัดการด้านการตลาดเพื่อรองรับผลผลิตโดยมีเครือข่ายสวนผักอินทรีย์ทั่วประเทศที่สามารถเป็นช่องทางในการกระจายสินค้าซึ่งกันและกัน

6. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการถอดบทเรียนเพื่อจัดทำชุดความรู้ ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการในการหนุนเสริมและขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากพื้นที่เป้าหมายของโครงการวิจัยที่ดำเนินการแล้วเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนด เพื่อใช้เป็นชุดความรู้ในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มีการดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ตั้งแต่ระยะการพัฒนาโจทย์ปัญหาการวิจัยในพื้นที่เป้าหมาย กระบวนการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนตั้งแต่การสร้างทีมนักวิจัย การออกแบบงานวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อจัดทำรายงานการวิจัย และจัดเก็บความรู้ในด้านการหนุนเสริมและขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยเกริก เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่หนุนเสริมเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

การศึกษากระบวนการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร มีข้อค้นพบจากการดำเนินการตามวัตถุประสงค์การศึกษาที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. การติดตามและหนุนเสริมโครงการวิจัยในพื้นที่ชุมชนเมือง เขตหลักสี่ พบว่านักวิจัยชุมชนโครงการย่อยได้มีการดำเนินกิจกรรมโดยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแผนการดำเนินงานของโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือการทำงานซึ่งเริ่มตั้งแต่การพัฒนาโจทย์ในพื้นที่ การนำโจทย์มาพัฒนาเป็นข้อเสนอโครงการวิจัย การออกแบบงานวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ตลอดจนการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้โครงวิจัย เช่นการศึกษาดูงาน การประชุมสรุปบทเรียน ในแต่ละครั้งที่มีการทำกิจกรรมในการหนุนเสริมในงานวิจัย การวิเคราะห์สังเคราะห์ และการจัดทำรายงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักวิจัยชาวบ้านในทุกกระบวนการซึ่งเป็นไปตามแผนและกรอบระยะเวลาที่กำหนด ภายใต้การหนุนเสริมจากทีมนักวิจัยฯ ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาช่วยวิเคราะห์กิจกรรมให้สามารถตอบโจทย์วิจัยโดยใช้เครื่องมือตารางวิเคราะห์เหตุผลสัมพันธ์ (Logical Framework) เพื่อให้เห็นผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทำให้ทีมนักวิจัยชุมชนโครงการย่อยมีทักษะในการลงพื้นที่ การสื่อสาร รวมถึงการจัดกิจกรรมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้จากการจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยชาวบ้านกับนักวิจัยอาจารย์ในพื้นที่ชุมชนบางบัวและชุมชนพุทธทรัพย์ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทำงานวิจัยแล้วเสร็จ ทำให้พบว่าการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของนักวิจัยชาวบ้าน ไม่เพียงแต่พัฒนาศักยภาพด้านการวิจัยของชาวบ้านในเรื่องของการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนเท่านั้น หากแต่กระบวนการวิจัยยังได้ขัดเกลาวิธีการสื่อสาร คิดวิเคราะห์ การใช้เหตุและผลในการดำเนินชีวิตประจำวันโดยเฉพาะในระดับครอบครัวเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการใช้ชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ กลายเป็นการใช้ระบบการสื่อสารอย่างเป็นเหตุเป็นผลเกิดการยอมรับและเปิดโอกาสให้คนในครอบครัวได้แสดงความคิดเห็น มีความสัมพันธ์ที่ดี สามารถใช้เหตุและผลในการพูดคุยและตัดสินใจร่วมกัน ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน

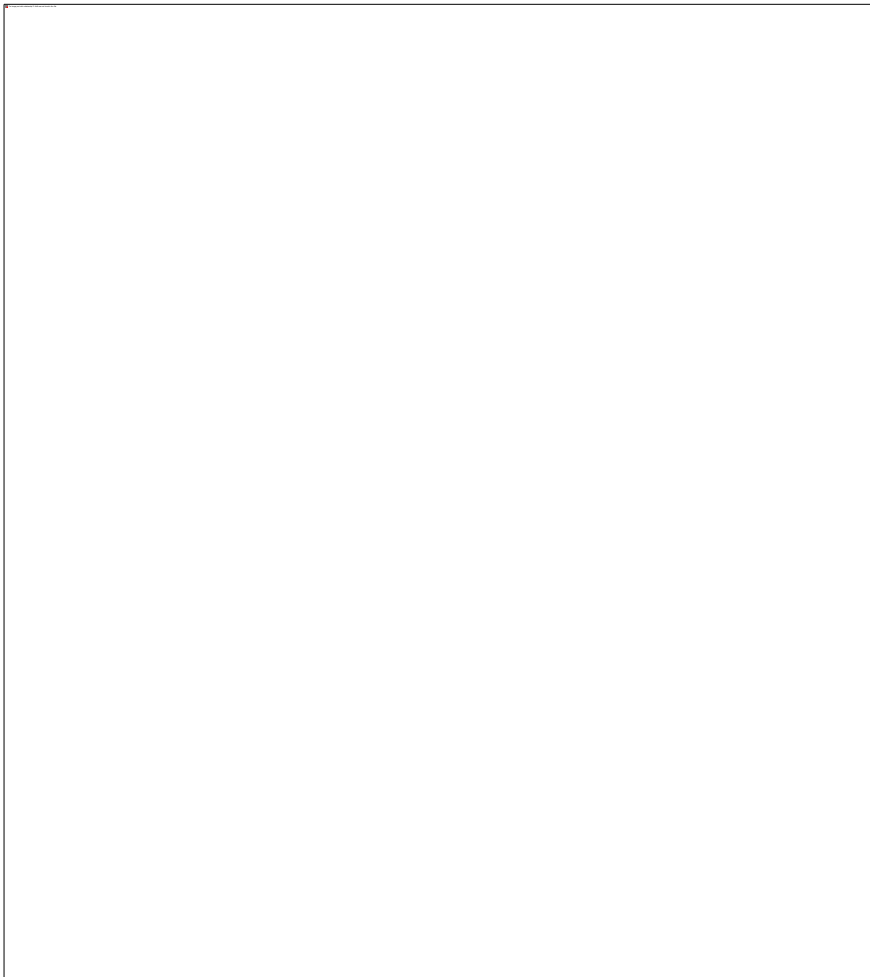
อย่างไรก็ตาม ในระหว่างดำเนินโครงการยังพบว่า การหนุนเสริมโดยการจัดอบรมให้ความรู้และทักษะด้านวิชาการแก่นักวิจัยชุมชนโครงการย่อยยังไม่เพียงพอ แม้ว่าทีมนักวิจัยฯ จะมีการหนุนเสริมในพื้นที่ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะความรู้และทักษะในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อจะสามารถสะท้อนปัญหาและข้อค้นพบในการแก้ปัญหาของชุมชน รวมถึงสามารถนำผลที่ชัดเจนดังกล่าวมาจัดทำรายงานการวิจัยที่สมบูรณ์และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ แต่การที่นักวิจัยชุมชนโครงการย่อยในแต่ละโครงการมีพื้นฐานในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเขียนรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ต่างกัน ทำให้ทีมนักวิจัยฯ ได้บทเรียนเกี่ยวกับการวางแผน และการเตรียมการในการจัดกิจกรรมเพื่อหนุนเสริมความรู้ให้นักวิจัยชุมชนแต่ละกลุ่มให้สามารถเขียนรายงานการวิจัยได้อย่าง

เหมาะสม โดยมีการเชื่อมโยงผลการวิจัยไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในมิติต่าง ๆ เช่น โครงการพัฒนาสวนเกษตรของชุมชนพุนทรัพย์ สามารถลดความเหลื่อมล้ำด้านความรู้ในการทำสวนเกษตร และลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจเนื่องจากมีรายได้จากการทำสวนเกษตร เป็นต้น

สำหรับการติดตามหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในครั้งนี้ นอกจากจากติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยชุดย่อยในเขตพื้นที่หลักสี่แล้ว ทีมนักวิจัยฯ ยังได้มีการจัดกิจกรรมการพัฒนาโจทย์โครงการวิจัยชุดใหม่ในเขตพื้นที่ดอนเมือง หลักสี่ และสายไหม ควบคู่ไปด้วย เพื่อให้เกิดโครงการใหม่ที่มีความต่อเนื่อง รวมถึงการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระหว่างนักวิจัยชุมชนโครงการย่อยที่อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัย และนักวิจัยรุ่นใหม่ร่วมกัน จากการพัฒนาโจทย์ดังกล่าว ทำให้เกิดโครงการวิจัยชุดใหม่จำนวน 4 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการ “การถอดบทเรียนแนวปฏิบัติที่ดีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสายไหมเขตดอนเมือง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนสะพานปูน เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร” 2) โครงการ “การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อบริหารจัดการกิจกรรมและบัญชีชุมชนเมืองของชุมชนบุรพา 18 เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร” 3) โครงการ “การพัฒนาความรู้ด้านการจัดทำบัญชีสหกรณ์เคหะสถานเพื่อรองรับบ้านมั่นคง” และ 4) โครงการ “การพัฒนาศักยภาพการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากสวนเกษตรชุมชน โดยมีส่วนร่วมของชุมชนพุนทรัพย์ เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร”

2. การพัฒนาระบบและกลไกหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดผลเป็นรูปธรรมและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ จากการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ระยะแรกจนถึงปัจจุบันทำให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมีการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลจากการหนุนเสริมให้เกิดผลเป็นรูปธรรมผ่านการอบรมให้ความรู้ โดยเชิญวิทยากร ทำให้นักวิจัยชุมชนโครงการย่อยทั้งนักวิจัยอาจารย์ และนักวิจัยชาวบ้านได้ความรู้เกี่ยวกับการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงมีการฝึกปฏิบัติจริงทั้งในระหว่างการอบรมและการลงพื้นที่วิจัยทำให้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถสร้างความเข้าใจให้กับทีมวิจัยได้อย่างแท้จริง มีการสร้างแรงบันดาลใจจากผู้ประสบการณ์ ทำให้นักวิจัยทั้งเก่าและใหม่มีแรงบันดาลใจ จนสามารถพัฒนานักวิจัยเก่ามาเป็นพี่เลี้ยงร่วมลงพื้นที่ สังเกตการณ์ แก้ปัญหาเฉพาะหน้า ตลอดจนการติดตามความก้าวหน้า แก้ไขปัญหาอุปสรรคร่วมกันกับนักวิจัยใหม่ จากประสบการณ์และกระบวนการหนุนเสริมดังกล่าว ส่งผลให้ (1) การทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยชุมชนทำงานวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ สามารถทำงานร่วมกันด้วยความเข้าใจแม้ในระหว่างการดำเนินการวิจัยจะเกิดปัญหาอยู่บ้างหากแต่นักวิจัยอาจารย์และนักวิจัยชาวบ้านสามารถร่วมกันแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม จนสามารถได้ผลสัมฤทธิ์ของงานวิจัย และดำเนินงานสำเร็จคล่องตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดไว้ (2) สามารถพัฒนาโจทย์วิจัยที่ตรงกับความต้องการของชุมชนสอดคล้องกับความเชี่ยวชาญของนักวิจัยอาจารย์ เนื่องจากการดำเนินงานวิจัยเริ่มต้นโดยการระดมสมองเพื่อสรุปประเด็นปัญหาของชุมชนแล้วจึงเริ่มพัฒนาโจทย์ร่วมกันระหว่างนักวิจัยอาจารย์และนักวิจัย

ชาวบ้านจนได้โจทย์วิจัยที่ตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และ (3) ทำให้ได้ข้อเสนอโครงการวิจัยที่ได้รับสนับสนุน สามารถนำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ในพื้นที่ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินโครงการวิจัย นอกจากนี้ยังได้มีการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยจากโครงการอื่น ตลอดจนสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปสู่การเขียนรายงานได้แล้วเสร็จตามกรอบเวลาที่กำหนดภายใต้งบประมาณที่ได้รับการ สำหรับการพัฒนาระบบและกลไกหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างมีประสิทธิภาพสามารถนำเสนอได้ดังภาพต่อไปนี้

- การเข้าร่วมของกลุ่มเป้าหมายหลัก
- การเข้าร่วมของกลุ่มเป้าหมายรอง

ภาพที่ 1 : กระบวนการติดตามและสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ที่มา : Phannan, Pattaranukrom & Thongglin, 2019 : 4-7.

3. การพัฒนาศูนย์เรียนรู้และเครือข่ายความร่วมมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร จากประสบการณ์ในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และสำนักงานเขตในพื้นที่ โดยมีโครงการที่สามารถดำเนินการวิจัยและเห็นผลการเปลี่ยนแปลงในการแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การดำเนินงานวิจัยด้านการจัดทำบัญชีชุมชน ส่งผลให้ชุมชนสามารถพัฒนารูปแบบการจัดทำบัญชีที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ ประกอบกับมีการจัดทำเอกสารประกอบการจัดทำบัญชีที่สามารถตรวจสอบได้อย่างเหมาะสม ทำให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาด้านการบริหารการเงินที่มีความโปร่งใส และได้รับความเชื่อถือจากสมาชิกชุมชน และแหล่งเงินทุนที่ให้การสนับสนุนชุมชน เป็นต้น ประกอบกับการศึกษาดูงานในการใช้พื้นที่วิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จในพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับศูนย์เรียนรู้ต่าง ๆ จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ข้อมูลวิจัยเชิงพื้นที่และวิชาการรับใช้สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชน โดยมีการอบรมสำหรับบริการคนนอกชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์ประชุมเพื่อพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในและคนนอกชุมชน นอกจากนี้ทีมนักวิจัยฯ ยังได้เรียนรู้กับศูนย์เรียนรู้การวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาจากผลการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ณ หมู่บ้านแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าศูนย์เรียนรู้ดังกล่าวเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับการแสดงประวัติชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ลักษณะชุมชน ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตของชุมชน และมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชน เป็นแหล่งรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชน และเป็นสถานที่พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในและคนนอกชุมชน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คณะเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชซึ่งถือเป็นศูนย์ที่เป็นแหล่งรวมข้อมูลความรู้ ของคนในชุมชน และเป็นแหล่งพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในและนอกมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ยังได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาดูงานจากสวนเกษตรมูลนิธิเกษตรยั่งยืนสวนผักคนเมือง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งทำให้ทีมวิจัยได้เห็นรูปแบบการบริหารจัดการสวนเกษตรในเมืองตั้งแต่การออกแบบสวนเกษตร กระบวนการผลิตไปจนถึงการบริหารจัดการด้านการตลาดเพื่อรองรับผลผลิต โดยมีเครือข่ายสวนผักอินทรีย์ทั่วประเทศที่สามารถเป็นช่องทางในการกระจายสินค้าซึ่งกันและกัน

ทั้งนี้ ผลจากการดำเนินโครงการยังได้แนวทางในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) ศูนย์การเรียนรู้การบริหารจัดการชุมชนเมือง ชุมชนบางบัว เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์เรียนรู้ที่จะมีการให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการชุมชนเมือง โดยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการชุมชนเมือง 2) ศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ในชุมชน

พุนทรพ์ เขตสายไหม เป็นศูนย์เรียนรู้ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรผักไร้สารเคมี รวมถึงด้านการบริหารจัดการผลผลิต การแปรรูปและการตลาด และ 3) ศูนย์การเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเกริก โดยมีแนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชน บางบัว เขต บางเขน ชุมชนพุนทรพ์ เขตสายไหม และมหาวิทยาลัยเกริก โดยให้ความสำคัญกับการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ เพื่อแสดงประวัติชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ลักษณะและวิถีชีวิตชุมชน มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชน เป็นแหล่งรวมและบริการข้อมูลข่าวสารความรู้ผ่านวิดีโอ แผ่นซีดี โปสเตอร์ แผ่นพับที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เป็นสถานที่ต้อนรับและบรรยายสรุปข้อมูลต่าง ๆ แก่ผู้มาเยือนหรือผู้มาเยี่ยมชมชุมชน อย่างไรก็ตามศูนย์การเรียนรู้ใน 3 พื้นที่ จะมีการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมในงานวิจัยระยะที่ 4 ต่อไป

4. การถอดบทเรียนชุดความรู้กระบวนการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร โดยการถอดบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดโครงการย่อยสามารถสรุปบทเรียนได้เป็น 4 ประเด็น ดังนี้ (1) กระบวนการติดตามหนุนเสริมนักวิจัยชุมชนโครงการย่อยทั้งนักวิจัยอาจารย์และนักวิจัยชาวบ้าน (2) ปัญหาของทีมีโครงการวิจัยย่อย ในการทำงานร่วมกับชุมชน (3) การหนุนเสริมในด้านวิชาการให้แก่ักวิจัยชุมชนโครงการย่อย และ (4) ความเหมาะสมของกระบวนการสื่อสารข้อมูลข่าวสารระหว่างนักวิจัยฯซึ่งทำหน้าที่หนุนเสริมกับนักวิจัยชุมชนโครงการย่อย ทั้งนี้กระบวนการติดตามหนุนเสริมนักวิจัยชุมชนโครงการย่อยควรให้ความสำคัญตั้งแต่กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย เพื่อสะท้อนปัญหาที่แท้จริงของชุมชน หากแต่ที่ผ่านมาักวิจัยอาจารย์รุ่นใหม่ที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจจะไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มชาวบ้านและผู้นำชุมชน ในขณะที่นักวิจัยที่เคยมีประสบการณ์การทำงานวิจัยร่วมกับชุมชนมีความรู้และทักษะในการพัฒนาโจทย์ร่วมกับชาวบ้านได้ดีกว่า ดังนั้น การหนุนเสริมจึงต้องให้ความรู้และสร้างความมั่นใจให้นักวิจัยรุ่นใหม่ที่ยังไม่มีประสบการณ์ โดยการเรียนรู้ร่วมกับนักวิจัยที่เคยผ่านการทำวิจัยร่วมกับชุมชนมาแล้วให้มากขึ้น ซึ่งจะให้นักวิจัยรุ่นใหม่มีความมั่นใจในการพัฒนาสู่การเป็นหัวหน้าทีมวิจัยต่อไป

นอกจากนี้ นักวิจัยโครงการวิจัยชุดย่อยยังมีปัญหาด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สำคัญในการทำงานร่วมกับชาวบ้าน ซึ่งในประเด็นดังกล่าวักวิจัยยังต้องให้ความสำคัญในการหนุนเสริมในเชิงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนในขณะลงพื้นที่ทำวิจัย อีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญในการหนุนเสริมของทีมนักวิจัยฯ คือการหนุนเสริมในด้านวิชาการที่จะต้องมีการหนุนเสริมโดยจัดกิจกรรมทั้งในระยะต้นน้ำ ได้แก่ การค้นหาประเด็นปัญหาในชุมชน การสร้างทีมนักวิจัยอาจารย์และนักวิจัยชาวบ้าน การพัฒนาโจทย์วิจัย และการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัย ระยะกลางน้ำ ได้แก่ การนำเสนอโครงการวิจัยเพื่อของงบประมาณ การประชุมชี้แจงโครงการกับชุมชน การออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสรุปข้อมูล สุดท้ายในระยะ

ปลายน้ำ ได้แก่ การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล การจัดทำรายงานการวิจัย และการนำเสนอข้อค้นพบจากการวิจัย เพื่อให้ทีมวิจัยโครงการชุดย่อยมีความรู้ความเข้าใจสามารถดำเนินการวิจัยให้แล้วเสร็จตามแผนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการหนุนเสริมในเชิงการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากกระบวนการทำวิจัยที่มีจำนวนมากและหลากหลาย แต่ยังไม่ได้มีการจัดระบบข้อมูลให้มีความเชื่อมโยงกันเพื่อนำเสนอเป็นข้อค้นพบในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ในขณะที่เดียวกันกระบวนการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยังช่วยพัฒนาให้นักวิจัยชาวบ้านได้ร่วมเรียนรู้กระบวนการในการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชนด้วยตนเอง โดยมีภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่ สำนักงานเขตของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเข้ามามีส่วนสนับสนุนบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงงบประมาณที่เกี่ยวข้อง องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ให้การหนุนเสริมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะการพัฒนาเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ยังมีการให้ความรู้กับชุมชนในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร การทำแปรรูปผัก การประชาสัมพันธ์ผ่านวิดีโอ ในขณะที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เขตสายไหม ให้การสนับสนุนกิจกรรมเชิงวิชาการ เช่น อบรมหลักสูตรการแปรรูปน้ำพริกเห็ด การให้ความรู้ด้านการทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ เป็นต้น ส่วนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือพอช. ให้การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณการก่อสร้างสหกรณ์ร้านค้าชุมชน และสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในการดำเนินโครงการวิจัย เช่น สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ดิน นักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้ความรู้ด้านการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกพืชตามฤดูกาล ดังนั้นข้อค้นพบจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงสามารถนำไปใช้ในการป้องกัน แก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนของตนเอง นับเป็นการลดความเหลื่อมล้ำในชุมชนและสังคมได้ในหลากหลายมิติ เช่น ในมิติด้านความรู้ ชาวบ้านสามารถเข้าถึงความรู้ได้หลากหลายช่องทางมากขึ้น ทั้งการสืบค้นข้อมูลจากการเป็นนักวิจัยชุมชน การรับความรู้และข้อมูลข่าวสารจากการอบรมจากนักวิชาการ รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีวิชาการต่างๆร่วมกับนักวิจัยอาจารย์ และมีนักวิจัยชาวบ้านหลายคนต้องการพัฒนาตนเองโดยการศึกษาต่อ กศน. ตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนมิติด้านสังคม ชาวบ้านมีสังคมใหม่จากการทำวิจัยร่วมกับนักวิชาการ มีเครือข่ายที่หลากหลายทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาหนุนเสริมทั้งในรูปแบบของกิจกรรมและงบประมาณ ทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านดีขึ้น และในมิติด้านเศรษฐกิจ พบว่าพืชผักในสวนเกษตรชุมชนทำให้ชาวบ้านสามารถลดรายจ่ายจากการซื้อผักจากตลาดมารับประทาน รวมถึงการมีอาหารที่ปลอดภัยในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

นอกจากนี้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้การหนุนเสริมของทีมระบบและกลไก ยังได้มีการสร้างนักวิจัยอาจารย์ซึ่งถือเป็นนักวิจัยที่มีประสบการณ์ในการทำวิจัยเชิงวิชาการ ให้มีโอกาสดำเนินการมีส่วนร่วม

ในการพัฒนาและเรียนรู้ร่วมกับชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งนี้ในระยะเวลาที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยเกริกได้มีการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร จำนวนไม่น้อยกว่า 28 โครงการ ดังที่ ศ.ดร.นพ.กระแสด ชนะวงศ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกริก ได้กล่าวว่า “มหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัย” ทำให้นักวิจัยอาจารย์ได้มีโอกาสนำความรู้ ความเชี่ยวชาญในเชิงวิชาการ ร่วมแลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ถือเป็นหนึ่งในพื้นที่สำคัญที่สำคัญของมหาวิทยาลัย และเป็นการเปิดโอกาสให้อาจารย์ได้พัฒนาความรู้ผ่านระเบียบวิธีและกระบวนการทำวิจัยที่หลากหลายนอกเหนือจากงานวิจัยสร้างองค์ความรู้เชิงวิชาการที่นักวิจัยอาจารย์มีความคุ้นเคย รวมถึงทำให้นักวิจัยอาจารย์ได้เรียนรู้องค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งถือเป็นทุนเดิมที่ชุมชนได้สั่งสมมาอย่างยาวนาน เพียงแต่ไม่ได้มีการถ่ายทอดหรือจัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวนักวิจัยชุมชนมาผสมผสานกับความรู้ทางทฤษฎีกับประสบการณ์เชิงปฏิบัติของนักวิจัยอาจารย์เพื่อเพิ่มเติมความรู้เข้าสู่วงการ “วิชาการเพื่อสังคม” (Kaewthep, 2016) และเกิดเป็นความรู้ใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชนซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการติดต่อทางปัญญาให้กับชุมชนซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม

ทั้งนี้ กระบวนการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร ถือเป็นระบบและกลไกที่สำคัญ ในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยการหนุนเสริมให้นักวิจัยอาจารย์ทำงานร่วมกับนักวิจัยชาวบ้าน เพื่อเรียนรู้กระบวนการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกัน ตั้งแต่ในระยะต้นน้ำ ได้แก่ การพัฒนาทีมวิจัย การลงพื้นที่เพื่อพัฒนาโจทย์ การออกแบบงานวิจัย ระยะกลางน้ำ ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูล การทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ และการทดลองใช้ รวมถึงระยะปลายน้ำ ได้แก่ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชน นอกจากนี้ กระบวนการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมืองกรุงเทพมหานครยังช่วยในการประสานงานระหว่างนักวิจัยชุมชนกับหน่วยงานสนับสนุนด้านงบประมาณ และองค์กรต่าง ๆ ที่มีส่วนได้เสีย (stakeholders) ในการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการนำความรู้ และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งผลให้เกิดกระบวนการแก้ปัญหาของชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างแท้จริงและมีประสิทธิภาพ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ในการพัฒนากระบวนการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร มีข้อเสนอแนะต่อการดำเนินการในระยะที่ 4 ประกอบด้วย

(1) ในการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย (concept paper) ทีมนักวิจัยฯ ควรหนุนเสริมด้วยการร่วมพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย โดยเฉพาะในประเด็นการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ระยะเวลาการดำเนินโครงการ และงบประมาณโครงการ เพื่อช่วยให้กิจกรรมภายใต้โครงการวิจัยสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างสมเหตุสมผล โดยใช้เครื่องมือ logical framework ในการวิเคราะห์กิจกรรมดังกล่าวในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(2) กระบวนการหนุนเสริมเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ ควรให้ความสำคัญกับนักวิจัยรุ่นใหม่ที่ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เนื่องจากนักวิจัยรุ่นใหม่มีประสบการณ์ในการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงวิชาการ แต่ยังขาดความเข้าใจในกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน ดังนั้น ทีมนักวิจัย จึงต้องให้ความสำคัญในการทำงานร่วมกับนักวิจัยรุ่นใหม่ ในรูปแบบของพี่เลี้ยงอย่างใกล้ชิด (coaching) เพื่อให้ นักวิจัยรุ่นใหม่มีความเข้าใจในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตลอดจนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำวิจัยจนสามารถดำเนินงานวิจัยภายใต้กรอบและกระบวนการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

(3) การหนุนเสริมในด้านการจัดทำรายงานความก้าวหน้า โดยเฉพาะนักวิจัยรุ่นใหม่ ทีมนักวิจัย ควรให้ความสำคัญในการหนุนเสริมตั้งแต่ในระยะแรกของการรายงานความก้าวหน้า เพื่อช่วยทำความเข้าใจในประเด็นข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ให้กับทีมนักวิจัยโครงการย่อยให้เข้าใจอย่างถูกต้องตรงประเด็น ซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินโครงการวิจัยในช่วงระยะหลังที่จะสามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์และกรอบระยะเวลาของการวิจัยอย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

- Banchorn, K. (2015). Research for local, anyone can do it. Retrieved August 28, 2018 from <https://vijaitongtin.wordpress.com>.
- Chiang Rai Provincial Community Development Office. (2017). Community Learning Center. (In Thai). Retrieved September 24, 2019 from <http://chiangrai.cdd.go.th/services/learningcenter>.

- Department of Community Development. (2020). Community Learning Center handbook. Department of Community Development, Ministry of Interior. Retrieved September 2, 2019 from <https://nakhonnayok.cdd.go.th/services/>
- Kanchana, K. (2016). *Research article writing for society*. (In Thai). Bangkok: Knowledge Network Institute of Thailand.
- Khumron, N. (2017). *Process to support local research to strengthen For the community of research coordination for local, Samut Songkhram Province Center Through working with the auxiliary mechanism*. (In Thai). Master of Arts Program Rural Studies and Development, Puey Ungphakorn College of Development, Thammasat University.
- Ninuch, B. & Satchuset, R. (2016). Development of systems and mechanisms for research administration of private universities that are conducive to spatial research: Far Eastern University and research for the development of semi-urban and semi-rural areas. (In Thai). *Area Based Development Research Journal*, 8(2), 76-99.
- Orathai, L., Kingkarn. S., Uthai, A., Bundao, P. & Nawini, S. (2016). Research management model to support Community Based Research of Ubon Ratchathani. (In Thai). *Area Based Development Research Journal*, 8(4), October - December 2016.
- Pasrin, P., Phenprapha P., & Dawprasug, T. (2019). Reinforcement process for Community Based Research driven of Krirk University. (In Thai). The Thailand Research Fund (TRF).
- Payung, B., Phanom, P., & Karunphon, W. (2015). Development of appropriate local learning resources for educational management in the elementary education. *Journal of Information*, 14(1), 23-34.
- Preecha, P., Phenprapha, P., & Haruthai, K. (2020). System and Mechanisms Development to Drive Community Based Research (CBR) in Krirk University. (In Thai). *Romphruek Journal*, 38(1), 52-66.
- Suchart, S. (2017). Research for urban community development.: Epistemological problem and the extension of knowledge. (In Thai). Retrieved November 15, 2020 from <https://sites.google.com/a/life.ac.th/main/bthkhwam-wichakar/karwicaypheuxphathnachumchnthxngthinpayhathangyanwithyalaeakartxyxdkhwamru>

- Suwanna, B. (2011). Process Development of quality research project for research mentors in the northeastern region. (In Thai). *Liberal Arts Journal, Ubon Ratchathani University*, 7(1), January - June 2011.
- The Committee for the Development Plan of Krirk University. (2016). *Krirk University Development Plan No. 6 (2017 - 2021)*. (In Thai). Bangkok.
- Worachai, W., Sornet, A., & Pansak, P. (2017). University network model for achieving mutual benefits of regional development for the ASEAN community. (In Thai). *Journal of Community Development Research (Humanity and Social Sciences)*, 10(2), 37-51.